

SCIENCE
PROBLEMS.UZ

ISSN 2181-1342

Actual problems of social and humanitarian sciences
Актуальные проблемы социальных и гуманитарных наук

**Ijtimoiy-gumanitar
fanlarning dolzarb
muammolari**

Jild 3, Son 7/S

2023

SCIENCEPROBLEMS.UZ

ИЖТИМОЙ-ГУМАНИТАР ФАНЛАРНИНГ ДОЛЗАРБ МУАММОЛАРИ

№ S/7 (3)-2023

**АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО-
ГУМАНИТАРНЫХ НАУК**

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

ТОШКЕНТ-2023

БОШ МУҲАРРИР:

Исанова Феруза Тулқиновна

ТАҲРИР ҲАЙЪАТИ:

07.00.00-ТАРИХ ФАНЛАРИ:

Юлдашев Анвар Эргашевич – тарих фанлари доктори, сиёсий фанлар номзоди, профессор, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Мавланов Уктам Махмасабирович – тарих фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Хазраткулов Абдор – тарих фанлари доктори, доцент, Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университети.

08.00.00-ИҚТИСОДИЁТ ФАНЛАРИ:

Карлибаева Рая Хожабаевна – иқтисодиёт фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Худойқулов Садирдин Каримович – иқтисодиёт фанлари доктори, доцент, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Азизов Шерзод Ўктамович – иқтисодиёт фанлари доктори, доцент, Ўзбекистон Республикаси Божхона институти;

Арабов Нурали Уралович – иқтисодиёт фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат университети;

Холов Актам Хатамович – иқтисодиёт фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), доцент, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Шадиева Дилдора Хамидовна – иқтисодиёт фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), доцент в.б, Тошкент молия институти;

Шакарров Қулмат Аширович – иқтисодиёт фанлари номзоди, доцент, Тошкент ахборот технологиялари университети

09.00.00-ФАЛСАФА ФАНЛАРИ:

Ҳакимов Назар Ҳакимович – фалсафа фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Яхшиликков Жўрабой – фалсафа фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат университети;

Ғайбуллаев Отабек Мухаммадиевич – фалсафа фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат чет тиллар институти;

Ҳошимхонов Мўмин – фалсафа фанлари доктори, доцент, Жиззах педагогика институти;

Носирходжаева Гулнора Абдукаҳхаровна – фалсафа фанлари номзоди, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Турдиев Бехруз Собирович – фалсафа фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), доцент, Бухоро давлат университети.

10.00.00-ФИЛОЛОГИЯ ФАНЛАРИ:

Ахмедов Ойбек Сапорбаевич – филология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университети;

Кўчимов Шухрат Норқизилович – филология фанлари доктори, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Салахутдинова Мушарраф Исамутдиновна – филология фанлари номзоди, доцент, Самарқанд давлат университети;

Кучкаров Раҳман Урманович – филология фанлари номзоди, доцент в/б, Тошкент давлат юридик университети;

Юнусов Мансур Абдуллаевич – филология фанлари номзоди, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Саидов Улугбек Арипович – филология фанлари номзоди, доцент, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси.

12.00.00-ЮРИДИК ФАНЛАРИ:

Ахмедшаева Мавлюда Ахатовна – юридик фанлар доктори, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Мухитдинова Фирюза Абдурашидовна – юридик фанлар доктори, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Эсанова Замира Нормуратовна – юридик фанлар доктори, профессор, Ўзбекистон Республикасида хизмат кўрсатган юрист, Тошкент давлат юридик университети;

Ҳамроқулов Баҳодир Мамашарифович – юридик фанлар доктори, профессор в.б., Жаҳон иқтисодиёти ва дипломатия университети;

Зулфиқоров Шерзод Хуррамович – юридик фанлар доктори, профессор, Ўзбекистон Республикаси Жамоат хавфсизлиги университети;

Хайитов Хушвақт Сапарбаевич – юридик фанлар доктори, профессор, Ўзбекистон Республикаси

Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Асадов Шавкат Ғайбуллаевич – юридик фанлар доктори, доцент, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Утемуратов Махмут Ажимуратович – юридик фанлар номзоди, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Сайдуллаев Шахзод Алиханович – юридик фанлар номзоди, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Юсупов Сардорбек Баходирович – юридик фанлар доктори, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Ҳақимов Комил Бахтиярович – юридик фанлар доктори, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Амиров Зафар Актамович – юридик фанлар бўйича фалсафа доктори (PhD), Ўзбекистон Республикаси Судьялар олий кенгаши ҳузуридаги Судьялар олий мактаби;

Жўраев Шерзод Юлдашевич – юридик фанлар номзоди, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Бабаджанов Атабек Давронбекович – юридик фанлар номзоди, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Раҳматов Элёр Жумабоевич – юридик фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), Тошкент давлат юридик университети.

13.00.00-ПЕДАГОГИКА ФАНЛАРИ:

Ҳашимова Дильдархон Уринбоевна – педагогика фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Ибрагимова Гулнора Хавазматовна – педагогика фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Закирова Феруза Махмудовна – педагогика фанлари доктори, Тошкент ахборот технологиялари университети ҳузуридаги

педагогик кадрларни қайта тайёрлаш ва уларнинг малакасини ошириш тармоқ маркази;

Тайланова Шоҳида Зайниевна – педагогика фанлари доктори, доцент.

19.00.00-ПСИХОЛОГИЯ ФАНЛАРИ:

Каримова Василя Маманосировна – психология фанлари доктори, профессор, Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика университети;

Ҳайитов Ойбек Эшбоевич – Жисмоний тарбия ва спорт бўйича мутахассисларни қайта тайёрлаш ва малакасини ошириш институти, психология фанлари доктори, профессор

Умарова Навбахор Шокировна – психология фанлари доктори, доцент, Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика университети, Амалий психология кафедраси мудири;

Атабаева Наргис Батировна – психология фанлари доктори, доцент, Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика университети;

Қодиров Обид Сафарович – психология фанлари доктори (PhD), Самарканд вилоят ИИБ Тиббиёт бўлими психологик хизмат бошлиғи.

22.00.00-СОЦИОЛОГИЯ ФАНЛАРИ:

Латипова Нодири Мухтаржановна – социология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон миллий университети кафедра мудири;

Сеитов Азамат Пўлатович – социология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон миллий университети;

Содиқова Шоҳида Мархабоевна – социология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон халқаро ислом академияси

23.00.00-СИЁСИЙ ФАНЛАР

Назаров Насриддин Атакулович – сиёсий фанлар доктори, фалсафа фанлари доктори, профессор, Тошкент архитектура қурилиш институти;

Бўтаев Усмонжон Хайруллаевич – сиёсий фанлар доктори, доцент, Ўзбекистон миллий университети кафедра мудири.

ОАК Рўйхати

Мазкур журнал Вазирлар Маҳкамаси ҳузуридаги Олий аттестация комиссияси Раёсатининг 2022 йил 30 ноябрдаги 327/5-сон қарори билан тарих, иқтисодиёт, фалсафа, филология, юридик ва педагогика фанлари бўйича илмий даражалар бўйича диссертациялар асосий натижаларини чоп этиш тавсия этилган илмий нашрлар рўйхати (Рўйхатга) киритилган.

Ижтимоий-гуманитар фанларнинг долзарб муаммолари электрон журнали 1368-сонли гувоҳнома билан давлат рўйхатига олинган.
Муассис: “SCIENCEPROBLEMS TEAM”
масъулияти чекланган жамият.

Таҳририят манзили:

Тошкент шаҳри, Яккасарой тумани, Кичик Бешёғоч кўчаси, 70/10-уй. Электрон манзил: scienceproblems.uz@gmail.com

Телеграм канал: https://t.me/scienceproblems_uz

МУНДАРИЖА

07.00.00 – ТАРИХ ФАНЛАРИ

- Холлиев Азизбек Гўзалович*
РОССИЯ-АМЕРИКА САВДО АЛОҚАЛАРИ ТАРИХИДАН (XVIII АСР ЎРТАЛАРИ – XIX АСР
БИРИНЧИ ЯРМИ) 7-13
- Юлдашев Саиданварбек Бахромжон ўғли*
ФАРҒОНА СОМОНИЙЛАРИ ТАРИХИДАН ЛАВҲАЛАР 14-25
- Бобожонов Шавкат Улуғбекович*
ФЕНОМЕН БАХАУДДИНА НАКШБАНДИ В ПАЛОМНИЧЕСКОЙ КУЛЬТУРЕ НАСЕЛЕНИЯ
БУХАРСКОГО ОАЗИСА 26-31
- Raxmonqulova Masuma Mengniqulovna*
ZARDUSHTIYLIK DINIGA OID YOZMA MANBALARNING ARXEOLOGIK MANBALARDA AKS
ETISHI 32-39
- Isarov Umidulla Isar o'g'li*
“ILK KO'SHMANCHILAR” ATAMASI MUAMMOSI 40-45
- Исламов Шарифжон Ганиджанович*
“КЕНГАШ” ЖУРНАЛИДА СИЁСИЙ, ДИНИЙ ВА ИЖТИМОЙ МУАММОЛАРНИНГ
ЁРИТИЛИШИ 46-54
- Фарманова Гулнара Комилевна*
АРХЕОЛОГИЧЕСКИЕ РАБОТЫ И ИССЛЕДОВАНИЯ НА ТЕРРИТОРИИ САМАРКАНДСКОГО
СОГДА В ПЕРВОЙ ПОЛОВИНЕ XX ВЕКА (НА ПРИМЕРЕ РАБОТ Г.В.ГРИГОРЬЕВА И
А.И.ТЕРЕНОЖКИНА)..... 55-64

8.00.00 – ИҚТИСОДИЁТ ФАНЛАРИ

- Ablazov Nurillo Xusanboyevich*
QURILISH KORXONALARIDA DAROMAD VA XARAJATLARNI TAN OLISHNING XALQARO
STANDARTLAR ASOSIDA TAKOMILLASHTIRISH MASALALARI 65-71
- Kunduzova Kumrixon Ibragimovna*
ONLAYN MOLIYAVIY XIZMATLARNING XUSUSIYATLARI 72-79
- Пардаев Мамаюнус Қаршибаевич, Бабаназарова Севара Абдиназаровна*
ИНСОН КАПИТАЛИ ТУШУНЧАСИНИНГ МАЗМУНИ, ТАРКИБИ ВА УНИ ИФОДАЛОВЧИ
КЎРСАТКИЧНИ АНИҚЛАШ ЙЎЛЛАРИ 80-90
- Norkochkarov Abdulaziz Ziyadullaevich*
PRACTICAL ASPECTS OF CREATING COST ESTIMATE IN BUDGET ORGANIZATIONS 91-98
- Темиров Шохрухжон Пулатхўжа ўғли*
КИЧИК БИЗНЕС РИВОЖЛАНИШИ ОМИЛЛАРИ, ДАРАЖАЛАРИ ВА БАРҚАРОРЛИГИДА
ИННОВАЦИОН БОШҚАРИШ САМАРАДОРЛИГИ (ФАРҒОНА ВИЛОЯТИ
МИСОЛИДА)..... 99-108

09.00.00 – ФАЛСАФА ФАНЛАРИ

- Raximova Dildora Abzalovna*
GLOBAL MUAMMOLAR FALSAFASI 109-114

Искандаров Жаҳонгир Шарипович
ИНТУИЦИЯ ВА УНИНГ ФАЛСАФИЙ ТАЛҚИНЛАРИ 115-121

Hadjamuratova Matlyuba Xashimovna
YOSHLARNI IJTIMOYI NIMOYA QILISHNING INNOVATSION XUSUSIYATLARI 122-128

10.00.00 - ФИЛОЛОГИЯ ФАНЛАРИ

Axmedov Oybek Saparbaevich
ИНГЛИЗ ВА ЎЗБЕК ТИЛЛАРИДА СОЛИҚ-БОЖХОНА ТЕРМИНОЛОГИЯСИДА АНТОНИМИЯ
ҲОДИСАНИНГ ЎРНИ 129-137

Rasulova Gulbahor
AYRIS MYORDOK IJODIGA ILMIY-NAZARIY YONDASHUVLAR 138-143

Norqobilov Sanjar Rahmat o'g'li
KOGNITIV LINGVISTIKA FANINI TAQQOSLASHNING UMUMIY TENDENSIYALARI 144-149

*Bobojonov Dilshod Jumaqul ugli, Halilova Shohista Muhammadi qizi, Umarova Maftunbonu
Umidjanovna, Turdaliyeva Shahnoza O'ktamovna, Gulnora Xolmurodova Sattorovna*
LINGUISTIC FEATURES OF THE MODERN NEWSPAPER LANGUAGE: ANALYSIS AND
RESEARCH 150-159

*Sodikova Bakhtigul Ibodullaevna, Berdiyev Suhrob Sobirovich, Togaev Bobur Erkin ugli, Hafizov
Sarvar Boborajab ugli, Maxsumov Rustam Maxamadiyevich*
CHARACTERISTICS OF THE NEO-VICTORIAN NOVEL IN THE "FRENCH LIEUTENANT'S
WOMAN" BY JOHN FOWLES 160-166

Xolmuxamedov Baxtiyor Farxodovich
O'ZBEK TILIDA YARATILGAN CHAPPA (TERS) LUG'ATLAR HAQIDA 167-176

12.00.00 - ЮРИДИК ФАНЛАР

Тўраев Сардор Абдуҳаким ўғли
БАЪЗИ ХОРИЖИЙ МАМЛАКАТЛАРДА ИНТЕРНЕТ ТАРМОҒИДАН Фойдаланиб содир
ЭТИЛАДИГАН ТАЛОН-ТОРОЖ ЖИНОЯТЛАРИ УЧУН ЖАВОБГАРЛИК
МАСАЛАЛАРИ 177-187

13.00.00 - ПЕДАГОГИКА ФАНЛАРИ

Kaziyeva Turg'unoy Tursunbayevna
MATNING GERMENEVTIK KONTSEPTSIYASI VA KOGNITIV GERMENEVTIKA 188-192

Xaydarov Azamjon Asqarovich
"OZIQ OVQAT TECHNOLOGIYASI YO'NALISHI" TALABALARINI UMUMIY KIMYO KURSINI O'QITILISHDA
INTEGRATIV TAKOMILLASHTIRISHNING ILMIY METODIK ASOSLARI 193-198

Allamurodova Sabohat Ibodullayevna
ADABIY TA'LIM TIZIMIDA KULTUROLOGIK YONDASHUV 199-204

Gaybullaeva Yulduz Anvarovna
PROFESSIONAL AND AESTHETIC APPROACH TO TYPES OF WOMEN'S CLOTHING 205-210

09.00.00 – Фалсафа фанлари

Raximova Dildora Abzalovna
"Ijtimoiy fanlar" kafedrası o'qituvchisi
University of science and technology

GLOBAL MUAMMOLAR FALSAFASI

Annotatsiya. Maqolada zamonamizning global muammolari falsafiy va ijtimoiy tahlil nuqtai nazaridan ko'rib chiqiladi. Global muammolarning xarakteristikalarini berilgan. Global dunyo muammolarini bartaraf etishning mumkin bo'lgan yo'llari va ularning zamonaviy inson hayotiga va butun zamonaviy sivilizatsiyaga ta'siri tahlil qilinadi. Misol tariqasida K.Lorens va P.A.Sorokinlarning global muammolarni insoniyat mavjudligiga tahdid sifatida anglash aspektida qarashlari tahlil qilinadi.

Kalit so'zlar: falsafa, zamonaviylik, inson omili, global (jahon) muammolari, insoniyat sivilizatsiyasi.

Rakhimova Dildora Abzalovna
University of science and technology
Teacher at the Department of Social Sciences

PHILOSOPHY OF GLOBAL PROBLEMS

Abstract. The article examines the global problems of our time from the position of philosophical and social analysis. The characteristics of global problems are given. Possible ways to overcome global world problems and their impact on the life of modern man and the entire modern civilization are analyzed. As well as an example, the views of K. Lorenz and P.A. Sorokin are analyzed in the aspect of awareness of global problems as a threat to the existence of humanity.

Keywords: philosophy, modernity, human factor, global (world) problems, human civilization.

Рахимова Дилдора Абзаловна
Университет науки и технологий
Преподаватель кафедры «Общественные науки»

ФИЛОСОФИЯ ГЛОБАЛЬНЫХ ПРОБЛЕМ

Аннотация. В статье рассматриваются глобальные проблемы современности с позиции философско-социального анализа. Приводится характеристика глобальных проблем. Анализируются возможные пути преодоления глобальных мировых проблем и их влияния на жизнь современного человека и всей современной цивилизации. А также в виде примера, анализируются взгляды К. Лоренца и П.А.Сорокина в аспекте осознания глобальных проблем как угрозы существования человечества.

Ключевые слова: философия, современность, человеческий фактор, глобальные (мировые) проблемы, человеческая цивилизация.

Kirish. XX-asrning 70-yillaridan boshlab ijtimoiy fikrning juda ta'sirli yo'nalishi paydo bo'ldi, uni global muammolar falsafasi deb atash mumkin. Bu falsafiy yo'nalish, jahon muammolari nihoyatda keng ko'rib chiqilishiga qaramay, insonni, uning buguni va kelajagini hamon diqqat markazida qo'yadi.

Ijtimoiy rivojlanishdagi qarama-qarshiliklarning natijasi bo'lgan global yoki umumjahon muammolari birdaniga paydo bo'lmagan va faqat bugun. Ularning ba'zilari, masalan, urush va tinchlik, salomatlik muammolari ilgari ham mavjud bo'lgan va har doim dolzarb bo'lgan. Boshqa global muammolar, masalan, ekologik muammolar jamiyatning tabiiy muhitga kuchli ta'siri tufayli keyinroq paydo bo'ladi. Dastlab, bu muammolar faqat ma'lum bir mamlakat yoki xalq uchun shaxsiy (yagona) masalalar bo'lishi mumkin edi (keyin ular mintaqaviy va global), ya'ni butun insoniyat uchun hayotiy ahamiyatga ega bo'lgan muammolarga aylandi [2;123 b]. Albatta, har bir muammoni global deb atash mumkin emas va ijtimoiy rivojlanishning har bir muammosi global bo'lishi mumkin emas. Global muammolarni aniqlashning eng muhim mezonlaridan biri miqdoriy-geofazoviy omil hisoblanadi. Bunday holda, biz fazoviy miqyos, ya'ni bu muammolar muhim va dolzarb bo'lgan hudud haqida gapiramiz [1; 267-273b]. Ushbu mezunga muvofiq, har qanday muammoni global deb atash mumkin, agar u butun sayyoraga, uning mintaqalaridan biriga tegishli bo'lsa, mintaqaviy yoki mahalliy, har qanday davlat yoki davlatlar guruhiga xos bo'lganidan farqli o'laroq.

Ijtimoiy rivojlanishning barcha global muammolari harakatchanlik bilan tavsiflanadi, chunki bu muammolarning hech biri statik holatda emas, ularning har biri doimiy ravishda o'zgarib turadi, har xil intensivlik va shuning uchun muayyan tarixiy davrda ahamiyat kasb etadi. Ba'zi global muammolar hal etilishi bilan, ikkinchisi global miqyosda o'z ahamiyatini yo'qotib, boshqasiga, masalan, mahalliy darajaga o'tishi yoki butunlay yo'qolishi mumkin (yaqin misol — chinakam global muammo bo'lgan o'tmishdagi chechak kasalligi, bugun amalda yo'qolgan [2; 123 b]). Barcha global muammolar murakkab munosabatlar va o'zaro bog'liqlikda. Bu shuni anglatadiki, bitta muammoni hal qilish boshqa muammolar majmuasining unga ta'sirini hisobga olishni o'z ichiga oladi.

Muhokama va natijalar. Falsafiy tafakkur va fanning vazifasi yangi global muammolarni payqash va ularni hal qilish uchun tegishli siyosatni ishlab chiqish, ortda qolmasdan, balki bugungi dunyoning rivojlanish tendensiyalaridan oldinda bo'lishdir, chunki Tomas Mann aytganidek, bugungi g'oyalar ertangi kunning harakatlaridir [3; 102 b]. Masalan, sayyoramizning aksariyat mamlakatlari va hatto mintaqalari uchun chiqindilarning to'planishi va ularni yo'q qilish, sarflangan radioaktiv mahsulotlarni utilizatsiya qilish, aholining qarishi, nazoratsiz tug'ilish darajasi va boshqalar kabi muammolarni hal qilish dolzarbligini e'tibordan chetda qoldirib bo'lmaydi. Global muammolar falsafasi doirasida XX-asrning eng yirik sotsiologlari tomonidan ilgari surilgan kontseptsiya qiziqish uyg'otadi.

Nobel mukofoti laureati, dunyoga mashhur etolog va faylasuf Konrad Lorenz, agar ular zudlik bilan hal etilmasa, butun insoniyatni halokatga olib kelishi mumkin bo'lgan muammolar ro'yxatini nomlaydi. U 8 ta umumiy ahamiyatli muammoli jarayonlarni nomlaydi [3; 103 b].

Bu jarayonlarni – zamonaviy insoniyat muammolarini sanab o'tar ekanmiz, avvalo, K.Lorens ularning barchasini sivilizatsiyamizning “o'ldiruvchi gunohlari” (“Seven deadly sins”) deb ataganiga e'tibor qarataylik [3; 103 b]. Bu juda muhim. K.Lorensning fikricha, aynan mana shu gunohlar insoniyatni orqaga tortib, uning ishonchli va tez rivojlanishiga to'sqinlik qilayotgandek tuyuladi.

K.Lorens yer yuzidagi aholining haddan tashqari ko'payishini zamonaviy insoniyatning asosiy gunohlaridan biri deb ataydi. Shu bilan birga, u yerning haddan tashqari ko'payishi odamni o'zini haddan tashqari ijtimoiy aloqalardan himoya qilishga majbur qilishini va bundan tashqari, odamlarning tor joyda to'planishi tufayli tajovuzkorlikni uyg'otishini ta'kidlaydi.

Insoniyatning yana bir gunohi, K. Lorenzning fikricha, tabiiy yashash maydonini vayron qilishdir [3; 103 b]. K.Lorenz tashqi tabiiy muhitning buzilishiga guvohlik berib, buning natijasi insonda tabiatning go'zalligi va ulug'vorligiga bo'lgan ehtiromning yo'qolishi ekanligini ko'rsatadi.

Tashqi tabiatning yo'q qilinishi texnologiyaning jadal rivojlanishi bilan ham bog'liq – insoniyatning uchinchi gunohi – bu, K.Lorensning fikricha, odamlarga halokatli ta'sir ko'rsatadi, chunki bu ularni barcha haqiqiy qadriyatlardan ko'r qiladi. Hozirgi kunda biz televizor yoki shaxsiy kompyuter deyarli butunlay insoniy muloqot, tabiiy dunyo va san'at o'rnini bosadigan odamlarni ko'proq uchratamiz.

Ilmiy-texnika taraqqiyoti ko'p jihatdan zamonaviy jamiyatning to'rtinchi gunohiga — insonning ayoligiga, uning barcha kuchli his-tuyg'ulari va ta'sirlarining yo'qolishiga yordam beradi. K. Lorenz nuqtai nazaridan, eng kichik norozilikni keltirib chiqaradigan har bir narsaga insonning murosasizligi ortib bormoqda va bu zamonaviy inson texnik yoki farmakologik jihatdan tobora ko'proq neytrallashmoqda [3; 104 b]. Shunga ko'ra, tabiat irodasi bilan bir-birini almashtirib turuvchi iztirob va shodlik to'lqinlari so'nib, chidab bo'lmas zerikishning sezilmas shishiga aylanadi, deb qayd etadi K.Lorens.

Farmakologik vositalardan doimiy o'ylamay foydalanish va atrof-muhit sharoitlarining yomonlashuvi bugungi jamiyatning beshinchi muammo-jarayonining paydo bo'lishiga – insonning genetik degradatsiyasiga – tug'ilgan bolalarda qayd etilgan deformatsiyalar, jismoniy va ruhiy patologiyalarning o'sishiga yordam beradi. Anomaliyalar soni har yili ortib bormoqda (hozirda tug'ilganlar sonining taxminan 10% ni tashkil etadi), ayniqsa yirik shaharlarda va ekologik jihatdan noqulay hududlarda.

Insoniyatning oltinchi halokatli gunohi, K.Lorensning fikricha, an'analardan uzilishdir. An'ana o'tmishda mavjud bo'lgan odamlar tajribasi bilan belgilanadigan madaniy me'yorlardir. Ushbu tajribani bugungi kunga to'g'ri kelmaydigan konservativ sifatida rad etib, odamlar an'analarni buzadilar. Binobarin, yoshlar, K. Lorens ta'kidlaganidek, o'z oqsoqollariga "milliy nafrat"ni boshdan kechirgan begona etnik guruh sifatida qaraydilar. Bu tendensiya shubhasiz sodir bo'ladi va uning asosiy sababi ota-onalar va bolalar o'rtasidagi aloqaning yetarli emasligi, bu bugungi kunda juda sezilarli bo'lgan oqibatlariga olib keladi.

K. Lorensning so'zlariga ko'ra, zamonaviy jamiyat uchun o'ta xavfli bo'lgan global muammo — bu odamlar sonining ko'payishini anglatuvchi insoniyatning tobora kuchayib borayotgan ta'limotidir, texnologiyaning jamoatchilik fikriga ta'sirini yaxshilash tufayli bir xil madaniy guruhga mansub [3; 106b]. Ko'rinib turibdiki, bugungi sanoatlashgan jamiyatda odamlar qarashlarining bunday birlashishiga jamoatchilik fikrini zombilashtirish, reklamaning tinimsiz tazyiqlari, mohirlik bilan yo'naltirilgan moda, rasmiy siyosiy-ijtimoiy targ'ibot sabab bo'lmoqda. Shuni ta'kidlash kerakki, tarix hech qachon bunday kuchli ta'sir vositalarini va odamlarning qarashlarini birlashtiradigan usullarni bilmagan.

Va nihoyat, yadro quroli keyingi muammo bo'lib, Lorensning so'zlariga ko'ra, zamonaviy jahon hamjamiyati yadro quroli tarqalishining oldini olish uchun barcha imkoniyatlarni ishga solmoqda. Yadro quroli tarqalishini cheklash, ularni ishlab chiqarish va sinovdan o'tkazishni

cheklash bo'yicha ko'p tomonlama kelishuvlar mavjud va xalqaro shartnomalarning yangi tahrirlarini izlash ishlari olib borilmoqda. Bu yerda hali ham dastlabki qadamlar qo'yilmoqda, shubhasiz, odamlarning istagi yadro qurolidan foydalanish tahdidlariga yo'l qo'ymaslikdir. Shunday qilib, K. Lorenz tomonidan taklif qilingan zamonaviy insoniyat hal qilishi kerak bo'lgan eng "o'tkir" muammolar ro'yxati bizning sivilizatsiyamizning deyarli barcha "og'riqli nuqtalarini" o'z ichiga oladi. K. Lorenz bu muammolarni inson bilan, uning faoliyati va ongining o'ziga xos xususiyatlari bilan bevosita bog'liq holda zamonaviy texnikalashgan jamiyatda ko'rib chiqishi xarakterlidir. Aynan inson o'z gunohlarining yaratuvchisi va tashuvchisi bo'lib, u dunyoga keltirgan va yaratgan hamma narsa uchun javobgardir — bu uning zamonaviy sivilizatsiyaning global muammolari haqidagi fikrlarining yakuniy motividir. K. Lorenz barcha odamlarni boshiga yaqinlashayotgan tahdid haqida ogohlantirayotgandek. Shu bilan birga, u zamonaviy insonning nafaqat muammolari haqida o'ylash, balki ularni darhol yo'q qilishni boshlash uchun yetarli darajada oqilona irodasiga ega ekanligiga shubha qilmaydi.

P. A. Sorokin [5] jamiyatdagi demoralizatsiya va uning halokatli oqibatlarini faqat ishlab chiqarishni ko'paytirish, insonga va insoniyatga g'ayriqonuniy mehr-muhabbatni to'plash orqali to'xtatish mumkin, deb hisoblaydi. Uning fikricha, insoniyatning asosiy tarixiy missiyasi cheksiz bunyodkorlik: jamg'arish va takomillashtirishdir. Haqiqat, go'zallik va ezgulik inson tabiatida, inson ongi va xatti-harakatlarida, jamoat hayotida va undan tashqarida, insonning dunyoga va bir-biriga munosabatida. Bu missiya (maqsad), P. A. Sorokin ta'kidlashicha, odamlarning o'zlari tomonidan qo'yiladi va erishiladi va bu insoniyat taraqqiyotining haqiqiy o'lchovidir. Va faqat odamlarning o'zini o'zi yaratishi ishlab chiqarishni ko'paytirishga va jamiyatdagi xudbinlikni bartaraf etishga yordam beradi.

P. A. Sorokin [5]ning ta'kidlashicha, egoistik bo'lmagan ijodiy sevgi ulkan kuchdir. Aynan mana shunday sevgi odamlarning bir-biriga nisbatan tajovuzkorligiga barham berishi mumkin, chunki sevgi muhabbatni yuzaga keltiradi. Jamiyatdagi odamlar o'rtasidagi munosabatlarda o'stiriladigan g'ayritabiiy va dono muhabbat hayot baxsh etuvchi kuch sifatida namoyon bo'ladi, chunki u jinoyat, nafrat, qo'rquv tendensiyalariga qarshi eng kuchli davoga aylanadi. Bunday sevgi insoniyatni ma'rifat va ma'naviy yuksaltirishning samarali vositasidir. Bu mulohazalarga qo'shilmalik qiyin va jamiyatda g'ayrioddiy ijodiy va dono mehr-muhabbat kuchaysa, ya'ni insoniyat bu vazifaga jiddiy yondashsa, asrimizning o'ta xavfli inqirozini yengib o'tish va uyg'unlik bo'lishi mumkin, baxt va tinchlik — tajribalarini kelajak avlodlarga o'rgatib, yoshlarning qalbiga singdirishi, hayotga tatbiq qilishi lozim.

Global muammolar bir-biri bilan chambarchas bog'liq bo'lib, ularning kelib chiqishi va rivojlanishining umumiy manbalariga ega, shuning uchun ularni ma'lum bir tarzda tasniflash va tizimlashtirish, ularning paydo bo'lish sabablarini va jamiyat tomonidan hal qilinishi mumkin bo'lgan sharoitlarni tushunish muhimdir.

Ayrim olimlar ushbu umumiy vaziyatlarning paydo bo'lishini — zamonaviy dunyo tarixi muammolarini ilmiy-texnikaviy taraqqiyot va uning xarajatlarida ko'rishadi. Ularning fikricha, insoniyat boshiga tushgan barcha ofatlarga odamlarning o'zlari yaratgan texnik sivilizatsiya aybdor. Axir texnik sivilizatsiya insonning isrofgarchilik turmush tarzini shakllantiradi va uning aqlning bo'linmas kuchiga ishonchini oshirishga yordam beradi, deb hisoblaydi. Boshqa olimlar zamonaviy global muammolarning paydo bo'lishining sababini insonning o'ziga xos halokatli xususiyatlari, xususan uning tabiiy tajovuzkorligi, cheksiz iste'molga intilishi va umumiy rivojlanish maqsadlarining yo'qligi bilan bog'lashadi [4; 184-189 b]. Bu yerda tilga

olingan global muammolarning paydo bo'lishini tushuntiruvchi barcha sabablar, albatta, agar ular ham ushbu muammolarning o'zi kabi o'zaro bog'liqlik va o'zaro ta'sirini ko'rib chiqilsa, to'g'ri deb hisoblash mumkin.

Insoniyat, uning har bir bo'lagi o'z yo'lini bosib o'tmoqda, jahondagi texnologik taraqqiyotning tobora tezlashib borayotgan sur'atlariga moslashishga harakat qilmoqda. Odamlar faqat o'z imkoniyatlari bilan belgilanadigan ma'lum bir to'g'ridan-to'g'ri natijaga umid qiladilar va kelajakka nisbatan bugungi muvofiqlashtirilgan harakatlar haqida juda kam qayg'uradilar. Shuning uchun ham, bizning fikrimizcha, umuminsoniy muammolarning yechimini ta'minlashda insoniyatning bevosita aloqasi haqida gapirishga hali erta. Eng yaxshi holatda, biz faqat global muammolarni o'rganish va hal qilish bo'yicha milliy dasturlarni yaratish jarayoni haqida va qisman, ehtimol, ikkinchisini tahlil qilishda xalqaro munosabatlarni chuqurlashtirish haqida gapirishimiz mumkin. Shu bilan birga, zamonaviy dunyo taraqqiyoti nafaqat global muammolarga jiddiy e'tibor berish, ularni jahon hamjamiyati tomonidan o'rganish va muhokama qilishni, balki o'z vaqtida amaliy yechim topishni ham zudlik bilan taqozo etmoqda.

Ushbu muammolarni butun ilmiy bilimlar tizimi tomonidan har tomonlama tahlil qilish zarur. Buning sababi shundaki, global muammolar biosfera, texnosfera va sosiosferada bir vaqtning o'zida ko'rib chiqishni va ushbu sohalarining har birida uni tahlil qilish va hal qilishning turli darajalarida ko'rib chiqilishini talab qiladi.

Xulosa. Global muammolarni tahlil qilish va hal qilishning umumiy yondashuvlari ularni hal qilishning aniq yo'llari va usullari variantlaridagi farqni umuman istisno qilmaydi. Tabiat tomonidan jamiyatga nima taqiqlanganligini, tabiat dunyosining barqarorligini buzishi, odamlarning ishonch bilan yashashi va o'z sivilizatsiyasini qurishi mumkin bo'lgan sharoitlarni buzishi mumkin bo'lgan narsalarni aniq bilish kerak. Biz bu qanday bo'lishi kerakligini tushunishimiz kerak — insonning o'sib borayotgan ehtiyojlari va tabiatning cheklangan imkoniyatlariga javob beradigan haqiqat [1; 267-273 b]. Shu tariqa, jamiyat va tabiat o'rtasidagi munosabatlarni uyg'unlashtirish masalasini hal qilishda odamlar yer yuzidagi barcha tirik mavjudotlar singari inson ham uning biosferasidan ajralmas ekanligini anglab yetishlari kerak. Biosfera mavjud bo'lishning zaruriy tabiiy cho'kmasi hisoblanadi.

Shu sababli, favqulodda ehtiyoj nafaqat odamlarning bevosita hayotini ishlab chiqarish va ko'paytirish, balki tabiiy muhitning o'zini ishlab chiqarish va ko'paytirish, tabiiy jarayonlar va tabiiy komplekslarni ongli ravishda boshqarishdir. Tabiiyki, biz biosferani texnosfera bilan almashtirish haqida emas, balki jamiyat evolyutsiyasi biosfera evolyutsiyasi bilan uyg'unlashishi kerakligi haqida bormoqda. Natijada, ekotizimdagi asosiy jarayonlardagi har qanday buzilishlarni imkon qadar yo'q qilish kerak. Shu maqsadda allaqachon sanoat va qishloq xo'jaligi korxonalarida odamlar aglomeratsiyasi chiqindilaridan moddiy hayot vositalarini ishlab chiqarish uchun ikkilamchi xom ashyo sifatida foydalanish uchun yopiq ishlab chiqarish sikllarini yaratish taklif qilinmoqda. Bunday ishlab chiqarish majmualari tirik tabiatning mavjudligi va rivojlanishi shartlarini qayta tiklash jarayonini nazorat qilish va tartibga solish, hayotning barcha sohalarida jamiyatning atrofdagi tabiat bilan metabolizmining eng oqilona shakllarini ta'minlash imkonini beradi.

Shunday qilib, global muammolar falsafasi zamonaviy dunyoning qarama-qarshiliklari va ularni hal qilish yo'llarini tahlil qilishning keng doirasini ifodalaydi. Qarama-qarshiliklarni

yengish yo'llarini taklif etuvchi bu falsafiy yo'nalish insondan, uning intilishlaridan, ularni hal etish irodasidan kelib chiqishi e'tiborlidir.

Адабиётлар/Литература/References:

1. Ismoilova N, & Yuldasheva D (2021). Zamonaviy psixologiyada agressiya haqidagi qarashlar. Central Asian Research Journal for Interdisciplinary Studies (CARJIS), 1 (Special issue), 267-273.
2. Глобальные проблемы современной цивилизации: Сознание человека эпохи глобализации//Учебно-методический комплекс. Дальневосточный федеральный университет (ДВФУ). 2023. С. 200.
3. Loren K. Jones. The Eight Deadly Sins of Humanity. Edition - 3. - M.: AST, 2022. p. 269.
4. Khayitov, O. E. (2022). Socio-Psychological Views of Eastern Thinkers and Scholars on Management. International Journal of Social Science Research and Review, 5(1), 184-189.
5. Emiliana Mangone. Social and Cultural Dynamics: Revisiting the Work of Pitirim A. Sorokin//<https://www.cairn.info/revue-europeenne-des-sciences-sociales>

SCIENCEPROBLEMS.UZ

ИЖТИМОЙ-ГУМАНИТАР ФАНЛАРНИНГ ДОЛЗАРБ МУАММОЛАРИ

№ S/7(3) – 2023

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО- ГУМАНИТАРНЫХ НАУК

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

Ижтимоий-гуманитар фанларнинг долзарб муаммолари” электрон журнали 2020 йил 6 август куни 1368-сонли гувоҳнома билан давлат рўйхатига олинган.

Муассис: “SCIENCEPROBLEMS TEAM” масъулияти чекланган жамияти

Таҳририят манзили:

100070. Тошкент шаҳри, Яккасарой тумани, Кичик Бешёғоч кўчаси, 70/10-уй. Электрон манзил:

scienceproblems.uz@gmail.com

Боғланиш учун телефонлар:

(99) 602-09-84 (telegram).